

ТРИЈУМФ ЛИШЋА У ЈЕСЕН

1

Сваки писац, жив дочекао да види свој рад објављеним – довољно је награђен. Његова „запостављеност” и „прећутаност” немају разлога. Свака озбиљна критика – позитивна или негативна – дар је. За „технику” славе, уз услов да сте истински добар у свом послу, свеједно је да ли Вас хвале или куде.

2

Често мислим на Мирослава Поповића и Спасоја Шејића – писце чије дело веома волим, који нису дочекали да, за живота, буду довољно хваљени. Дело Мирослава Поповића данас је добило сатисфакцију, а Шејић је још увек потиснут, иако је његова *Скица за јорџијеш Н. Ј.* – изванредна књига.

Наше је искуство провинцијално. Једном утврђен поредак тешко је касније променити. Нема превредновања.

Никада нисам веровао да је Васко Попа водећи српски песник, а Данило Киш прозаиста. Мислим да је Драган М. Јерсемић, мање-више, правично писао о Кишу у књизи *Нарцис без лица*. И Киша и Попу донекле ценим. Мислим да имају своје место у нашој књижевности двадесетого века. Али, водеће – не. Претерало се у похвалама, будућности им може само одузимати. За мене је Попа занимљив песник и добар уредник Нолитове библиотеке *Метаморфозе*, а Киш – прозаиста, есејист и добар преводилац.

3

Основни проблем наше културе, кад је реч о запостављеним писцима и делима је у политички обремененим, лошим школским програмима и у медиокритетској расподели средстава Министарства културе Србије. О школским програмима нашим не треба трошити речи, сви знамо како изгледају.

А кад је о Министарству културе реч, узмимо само један очигледан пример. Српска књижевна задруга, као најстарија наша издавачка кућа по мом мишљењу, требало би да објављује годишње најмање сто књига из наше и стране баштине и педесет до сто из текуће продукције. Таква делатност морала би бити финансирана из средстава Министарства културе, тим пре јер сто књига кошта колико једна позоришна представа или пола филма.

Када бисмо, рецимо, у Задрузи имали *Велику библиотеку ђесника* – као што је имају Руси; када би тамо сваки већи српски песник добио, у оквиру истих корица – *све ђесме које је најписао*; када би такве књиге улазиле у куће и школе – тек тада бисмо могли говорити о одраслим потребама себе свесне културе, као што бисмо, тада, могли говорити и о потреби те културе да постане велика.

Лаж је да нема пара. Пара за толико има. Али нема Личности, на сцени су пајаци.

4

Док је човек жив – има илузију да његово дело треба да буде зачудна игра, запис о надстварноме и нестварноме, занима га свет изван живота јер му се живот чини скученим и досадним. Каква грешка! Оно што савременике баца у занос, потомцима је најчешће бесмислено и смешно. Оно што је данас заједнички одбачено као „ниско” и „недостойно уметности” – незауостављиво се, у будућности, са периферије сели у центар. Сегимо се само Бранка Радичевића и његових „порнографских” песама. Отуда сумњам у високу вредност „високог интелектуализма”, јер ме подсећа на судбину Јована Суботића и Матије Бана.

5

Сваки писац који за живота постигне претерано велик успех – а бојим се да и ја, можда, спадам у ту тужно повлашћену категорију – треба да се замисли и запита – шта није у реду са њим и његовим делом. Поготово је опасно ако вас за живота прогласе „великим” песником. Мени је то већ речено неколико пута, и то са врло озбиљне – професорске висине – и осетио сам се као у небраном грожђу. Један суграђанин ми је, после примања неке награде, рекао, у пролазу: „Пријатељу, теби је остало још једино да умреш!”

Свако кога претерано хвале, надомак је ове реченице.

6

Како године пролазе, све ми је јасније да ме одређује оно што сам читао, да свој укус формирам у складу са прочитаним. То не значи да сводим на сопствено искуство свет. Ако неко воли да чита постмодернисте – просто слежем раменима. Ја нисам против постмодернизма водио рат (како многи мисле) – ја сам само овде-онде признао да ми „изми”, па и тај нови – нису блиски. Уосталом, ја читам постмодернисте, кад год могу – има и ствари које ми се допадају. Допало ми се, рецимо, као израз крајње искренности, оно место у Басарином *Монголском бедекеру*: „Али како од ових гована направити роман?”

7

Ја сам сматрао да је, уз оно што га гони да узме перо у руку, основна ствар коју писац има решити – форма. На који начин саопштити оно што имаш рећи, под условом да уопште нешто имаш рећи? Као млађи, дивео сам се лепоти и мислио да уметник ствара лепоту. Сада видим да је важна једино тачност у изразу. Лепота није за писца, већ за читаоца, а за писца је на првом месту истина, одмах до ње – успомена.

Ја зато волим истинита дела проткана успоменама. Она су за мене јака као старо вино. Таква дела су, углавном, „андерграунд”.

Волим филм *Конан*, оно место кад наратор каже: „Проћи ће векови, све ће прекрити прах, али је важно да је овде неколицина остала против

свих”. Волим Редфордов филм *Река кроз нас*, тамо старији брат каже млађем: „Брате, никада нећу отићи из Монтане”. За мене је Гибсоново *Храбро срце* филм шекспировске снаге. Нисам веровао да неко може тако нешто данас да уради. И још увек не верујем. Одједном увидиш да су Иствуд, Гибсон или Редфорд – велике личности светске културе. А до јуче су били угланцани холивудски шармери. *Повраћак Цозија Велса*, *Милагро*, *Луди Макс 2*, *Јужњачка ушеха*, *Човек са сребрне џланине*, *Екскалибур*, *Рајници њодземља ...* Па то су дарови. Од „високе” критике – презрени дарови.

Нико ме неће убедити да је симпатични *Уликс*, кога сам иначе радо прочитао, боља књига од Љесковљеве *Горе*, као што никад нећу поверовати да је Бергманов опус – који, уосталом, ценим – значајнији од *Конана*. Џојс је за мене велики писац *Даблинаца* и *Поријећа уметника у младости*, а Бергман неподношљиво надмоћан редитељ коме радо признајем тзв. „значај”, али га не могу волети. Одређује нас, вероватно, унутрашњи живот, у зависности од тога колико је богат. Тамо, унутра, формира се укус, и што је духовно искуство дубље, и укус је поузданији. Претварамо се, напokon, у оно што најдубље заволимо. Што се најдубље у мени тиче, то је, рекао би Клодел, осећање „тријумфа лишћа у јесен”. Одатле, чини ми се, радост живота и покушај да се он, како-тако разуме и прихвати. Како је дивно рекао Малро: „Само један чин не може бити савладан ни равнодушношћу звезда ни вичитим шапатам река: то је чин којим човек нешто отима од смрти”. Само књиге, у себи понеле јасне назнаке „тријумфа лишћа у јесен” – нешто ми значе. Ако је реч, рецимо, о страниј прози – Томас Вулф: *Погледај дом свој, анђеле*; Џозеф Конрад: *Срце таме*; Теодор Фонтане: *Ефи Брист*; Херман Мелвил: *Писар Барилби*; Хајнрих фон Клајст: *Михаел Колхас*, Вилије де л’ил Адам: *Аксел*; Чарлс Дикенс: *Велика ишчекивања*; Оноре де Балзак: *Пуковник Шабер*; Андре Малро: *Алјенбушки ораси*; Јурек Бекер: *Јаков лажљивац*; Геза Отлик: *Школа на граници*; Јуриј Трифонов: *Сјарац*; Албер Ками: *Куга*; Џон Штајнбек: *Земљи и небу*; Вилијем Фокнер: *Док лежах на самрти*; Ги де Мопасан: *Дунда*; Ливију Ребреану: *Ђуљандра*; Аугуст Стриндберг: *Служавкин син*; Виктор Афанасјев: *Риба-цар*; Шервуд Андерсон: *Вајнзберг*, *Охајо ...* Нисам приметио да су ова дела, задњих година, дигла прашину, нећете их наћи ни у школским програмима (Али су зато ту браћа Миладинови. Уосталом, застанимо код саме етимологије. Замислите писца који се зове „Браћа Миладинови”. Какак ужас!) ... Стоје са стране, и није им до тога славимо их или не. Јер, ваља дорастати. Што рекао Манделштам, „живота се живот наш не тиче”. Уосталом, списак је могао бити и другачији. Али, прочитајте било које, све ће вам бити јасно.

Наше можда и последње је право да прогласимо оно што смо заволели великим.

8

Дела опечаћена „тријумфом лишћа у јесен” немају шта да брину. Њих никада неће много славити, али ће увк наћи срце које осећа дубље. Доживљена слава је уметнику добродошла пре свега због новца који се, после награда, књижевних вечери и повољних приказа, може лакше добавити. Али са истинским смислом књижевности – та буфонијада у којој је човек често приморан од себе правити будалу – нема никакве везе.

И још нешто они прави морају имати у виду. Једну песму Марине Цветајеве, коју скромно прилажем у свом препеву:

Можда највећа победа је
над временима која иду –
проћи без трага што остаје,
не оставив ни сен на зиду

Можда – одбити славну стазу?
Из огледала лик нек свене!
Као Љермонтов на Кавказу:
не узнемиравши чак ни стене.

И најбољи је потез нама:
прстом Себастијана Баха
не таћи дирке на оргуљама?
Распасти се, чак и без праха

за урну ...

Или све обманом
узети – без свог дара роду?
Да: прокрасти се океаном
не узнемиравши воду ...

14. 05. 1923.

Можда. Марина је рекла: можда.